

УДК 330.3

С. Мицюк, канд. екон. наук,
КНУ імені Тараса Шевченка

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ

Розглянуто та проаналізовано найвагоміші чинники конкурентоспроможності економіки України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, макроекономічна стабільність, інституційне середовище, інфраструктура, технологічні інновації.

Рассмотрены и проанализированы наиболее значимые факторы конкурентоспособности экономики Украины.

Ключевые слова: конкурентоспособность, макроэкономическая стабильность, институциональная среда, инфраструктура, технологические инновации.

The article is considered and analyzed the most significant factors of competitiveness of the economy of Ukraine.

Keywords: competitiveness, macroeconomic stability, institutional environment, technological innovation, infrastructure.

Сьогодні конкурентоспроможність національної економіки є однією з найбільш впливових концепцій економіки розвитку і практичної політики, адже не тільки охоплює суто економічні показники, але й оцінює економічні результати важливих для стабільного зростання не-економічних явищ, таких як: якість політичних процесів і управління суспільством, рівень освіти, наукова база, верховенство закону, культура, ситема цінностей, інформаційна структура тощо [5]. Розуміння проблеми конкурентоспроможності допомагає країні своєчасно реагувати на технічні, економічні та інформаційні зміни, що відбуваються в суспільстві і вживати необхідні заходи для пристосування до цих змін. Економічне становище України вимагає досконалого розгляду чинників конкурентоспроможності, їхнього аналізу та проблем розвитку. Стале зростання економіки будь-якої держави потребує сприятливих умов для розвитку бізнесу та активного втручання інноваційних чинників в економічне життя, що передбачає посилення конкурентних переваг порівняно з іншими країнами світу. Враховуючи те, що проблема конкурентоспроможності є ключовою і практично значимою як для країн – усталених економічних лідерів і для прогресуючих індустріальних держав, так і для країн, що не так давно долучилися до міжнародної ринкової конкуренції, питання конкурентоспроможності нашої держави є надзвичайно актуальним в умовах її інтеграції у світовий економічний простір.

У розвиток проблематики конкуренції та конкурентоспроможності значний внесок зробили такі вітчизняні та закордонні вчені: В. Базилевич, Я. Базилук, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Гельвановський, Я. Жаліло, С. Брю, А. Курно, Ф. Еджуорт, К. Макконел, М. Портер, А. Сміт та ін.

Метою дослідження є розгляд найвагоміших чинників конкурентоспроможності економіки України та їх аналіз.

Глобальну конкурентоспроможність можна розглядати як політико-економічну концепцію країни, її потенційні можливості, властивість економіки, здатність оптимально реалізувати свої конкурентні переваги, механізм розвитку, сукупність економічної та інституціональної структури, здатність забезпечувати збалансованість своїх зовнішніх пропорцій [4]. Проблема утримання конкурентоспроможності національного середовища вимагає постійної підтримки високої ефективності суспільного виробництва. А оскільки в еволюціонуючому ринковому середовищі пріоритети національної конкурентоспроможності постійно видозмінюються, то й оцінка їх у теорії і практиці міжнародного порівняльного аналізу здійснюється з використанням ресурсного, факторного, рейтингового та інших підходів, які при комплексному використанні дають загалом об'єктивну характеристику [2]. Низькі конкурентні позиції України у світових рейтингах, з одного боку – відображення нереалізованості національного потенціалу розвитку, а з другого – висвітлення наявних мікро- та макроекономічних проблем

системного характеру. Процесами, що в наш час негативно впливають на рівень конкурентоспроможності в Україні, є: витіснення вітчизняних товарів з внутрішнього та зовнішнього ринків; відплив ресурсів, скорочення виробництва та робочих місць; розвиток та поширення "тіньової" економіки та корупції; низька якість та висока ціна національних товарів; нераціональна експортно-імпортна структура, внутрішня структура виробництва; відсутність у національного виробника необхідних навичок та можливостей конкурентної боротьби з іноземними виробниками; відсутність законодавства, що обмежує вияви монопольної поведінки резидентів і нерезидентів; розташування на території України промислової периферії розвинутих країн, несприятливий інвестиційний клімат; незбалансована структура державного боргу та його динаміка, що створює великі ризики для фіскальної системи; застарілі технології, обладнання, потужності [3].

Зупинимося на найбільш слабких складових української конкурентоспроможності, а саме – макроекономічній нестабільності, низькій якості суспільних інституцій, нерозвиненій інфраструктурі та низькій здатності до адаптації нових технологій через залучення прямих іноземних інвестицій.

Відомо, що макроекономічна стабільність сама по собі не може збільшити продуктивність країни, але макроекономічна нестабільність серйозно шкодить економіці. Підприємствам складно приймати об'ґрунтовані рішення при нестійкому рівні цін, а фінансовий сектор не може функціонувати, якщо в державі спостерігається великий дефіцит. Держава не може ефективно надавати послуги, якщо вона мусить виплачувати величезні відсотки по минулим боргам. У підсумку, економіка не може зростати, якщо макроекономічне середовище не є стабільним та сприятливим. Одною з найважливіших умов для стабілізації макроекономічної ситуації є збалансований бюджет. Для уряду і НБУ важливо утриматися від інфляційних інструментів фінансування дефіциту бюджету. Подальше збільшення податкового тиску на бізнес, рівень якого є одним з найвищих у світі, також неприйнятний. Відновлення повномасштабної приватизації та скасування мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення можуть надати додаткові (хоч і разові) доходи для Уряду, які можуть бути використані для фінансування витрат розвитку (наприклад, на часткове фінансування комунальної, транспортної інфраструктури і т.д.) і стабілізації фінансової ситуації в країні. Більше того, такі реформи суттєво покращать умови для роботи бізнесу, що буде сприяти прискоренню економічного зростання. В області монетарної політики НБУ необхідно чітко дотримуватися задекларованого режиму гнучкого обмінного курсу гривні, який передбачає відмову НБУ від жорсткої прив'язки гривні до долара або будь-якої іншої валюти та невтручання адміністративними методами в курсову

політику комерційних банків. Разом з тим, очевидно і те, що в умовах кризи і накопичених бізнесом і домогосподарствами значних валютних зобов'язань, стабілізація обмінного курсу гривні є необхідною умовою оздоровлення фінансового сектора, реструктуризації валютних боргів та підвищення стійкості банківських інститутів. Тому НБУ необхідно згладжувати пікові курсові коливання, використовуючи прозорі й недискримінаційні інструменти валютних інтервенцій. У середньостроковій перспективі необхідно збільшити політичну незалежність НБУ, яка повинна супроводжуватися посиленням його підзвітності та прозорості роботи, і перейти до режиму інфляційного таргетування. Заходи щодо стримування імпорту в Україну або будь-які інші протекціоністських дії уряду неефективні і можуть зашкодити економіці країни в довгостроковій перспективі. Замість цього, для вирівнювання торговельного балансу необхідно стимулювати експорт – повністю і назавжди відмовитися від експортних квот, знизити тарифи, а також мінімізувати і спростити всі процедури пов'язані з експортом Української продукції за кордон. З цих засад діяльність уряду має спрямовуватись перш за все на збалансування між стимулюванням окремих секторів та недопущенням погіршення стану інших секторів господарювання всередині країни [1].

Що стосується інституціонального середовища, то відомо, що воно формує базу, в рамках якої приватні підприємці, компанії та уряди взаємодіють один з одним, таким чином маючи суттєвий вплив на конкурентоспроможність та економічний зріст. Вона впливає на спосіб, у який різні суспільства розподіляють свої переваги та несуть втрати від реалізації стратегій і програм розвитку. Крім того, вона позначається на інвестиційних рішеннях і організації виробництва. Власники землі, корпоративних акцій і навіть інтелектуальної власності не будуть здійснювати інвестиції в модернізацію активів, якщо їм не будуть гарантовані права власників, іноземні інвестори не зайдуть на ринок країни без належного гарантування прав власності. Важливим є ставлення уряду щодо ринків, свобод, а також ефективності роботи самого уряду: надмірне державне регулювання, громіздкий апарат і бюрократія, корупція, нечесність при складанні державних замовлень, недостатня прозорості та надійності або політична залежність судової системи призводять до значних економічних витрат з боку бізнесу. Приватні установи також є суттєвим елементом процесу досягнення добробуту. Стандарти бухгалтерського обліку й звітності відіграють важливу роль щодо запобігання шахрайства та неефективного управління, а також збереженню довіри інвесторів та впевненості споживачів. Вони також є важливими складовими в утворенні добробуту. Дотримання суворих етичних норм у ділових відносинах збільшують ступінь довіри й, таким чином, знижують вартість проведених операцій. Якість суспільних і приватних інститутів визначає здатність держави проводити реформи, які необхідні для вдосконалення різних аспектів національної конкурентоспроможності. Це стає особливо важливим на тлі світової економічної кризи, коли національні економіки повинні вміти ефективно адаптуватись до нестабільних умов на глобальних ринках. Тому реформи, спрямовані на поліпшення якості інституційного середовища, а саме посилення гарантій захисту прав власності, боротьбу з корупцією, забезпечення незалежного та справедливого судочинства, підвищення ефективності державної бюрократії та поліпшення стандартів корпоративного управління, повинні стати ключовим пріоритетом для будь-якого українського уряду. Істотне скорочення державної бюрократії і впровадження еди-

них, простих і зрозумілих процедур, що відповідають кращій світовій практиці у всіх державних установах, повинно бути одним з пріоритетів реформ.

Високорозвинена інфраструктура має велике значення для ефективного функціонування економіки, скільки вона є важливим чинником, що визначає місце розташування економічної діяльності, а також види діяльності або сектори, що можуть розвинути в економіці. Високоякісна інфраструктура зменшує вплив відстаней між регіонами, що забезпечує реальну інтеграцію національного ринку та зв'язок з ринками інших країн і регіонів. Вона також стимулює рух робочої сили країною в пошуку найбільш придатних робочих місць. Економіка також залежить від безперешкодного постачання електроенергії в необхідному обсязі, що забезпечує належний режим роботи підприємств та заводів. Нарешті, широка й розвинена телекомунікаційна мережа гарантує швидкий і вільний потік інформації. Таким чином, інфраструктура – це важлива рушійна сила конкурентоспроможності, що має великий вплив на зростання економіки. Зношена та нерозвинена інфраструктура залишається одним з вагомих факторів, що послаблює національну конкурентоспроможність. Показники якості української інфраструктури не відповідають європейським стандартам, а також не дотягують до рівня найбільш розвинених країн СНД. Погана інфраструктура накладає фізичні обмеження на зростання інших секторів економіки. Україна, що володіє вигідним географічним положенням, повинна отримувати більш вигоди від реалізації свого транзитного потенціалу. Для залучення інвестицій та покращення якості інфраструктури необхідно провести повномасштабну приватизацію об'єктів інфраструктури, а також істотно спростити умови входу і роботи приватних компаній на цьому ринку.

У довгостроковій перспективі підвищення ефективності і рівня життя можливе лише за рахунок технологічних інновацій. Особливе значення інновації мають для розвинених країн. У цих країнах працюють із самими передовими технологіями, тому можливість адаптації й інтеграції зовнішніх технологій достатньо обмежена. Компанії в таких державах повинні розробляти й створювати найсучасніші товари та процеси для збереження конкурентоспроможної переваги. Для цього необхідне сприятливе для інноваційної діяльності середовище, що підтримує державний і приватний сектори. Зокрема, це має на увазі достатні інвестиції в наукові дослідження, особливо з боку бізнесу, високоякісні дослідницькі інститути, співробітництво в дослідженнях між університетами та промисловістю, а також захист інтелектуальної власності. Для того, щоб країна отримувала вигоди від використання тих чи інших технологій, вони не обов'язково повинні розроблятися всередині країни. Для держав, які знаходяться на першій та другій стадіях розвитку, таких як Україна, здатність адаптувати технології з-за кордону на даному етапі є навіть важливіше, ніж можливість самостійно виробляти технологічні інновації. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) можуть бути основним джерелом трансферу технологій та ноу-хау. У багатьох країнах з перехідною економікою ПІІ зіграли визначальну роль у збільшенні технологічної оснащеності секторів виробництва та послуг. Імпорт та використання вже готових першокласних світових технологій, наприклад, у такій сфері як енергозбереження, може допомогти Україні у відносно короткий термін підвищити продуктивність економіки. Виходячи з досвіду країн Центральної та Східної Європи, Україна не повною мірою використовує свій потенціал для залучення ПІІ, як каналу для доступу до нових технологій. У цьому контексті показовим прикладом є сектор мобільно-

го зв'язку, бурхливе зростання в якому стало можливе за рахунок приходу іноземних інвесторів. Україні необхідно прагнути максимально реалізувати свій експортний потенціал. Слід диверсифікувати експортні потоки, спрямовуючи їх на сусідні ринки ЄС і Російської Федерації, можливо, завдяки створенню зон вільної торгівлі. Для підтримки вітчизняних експортерів необхідно забезпечити своєчасне та повне відшкодування ПДВ. Дуже важливо відмовитися від застосування експортних квот (наприклад, на зернові, що шкодить розвитку АПК України) та інших обмежень експорту, а також спростити дозвільну експортну документацію для всіх без винятку виробників.

Таким чином, для стабільності національної конкурентоспроможності економіки України слід удосконалювати та розвивати взаємодію всіх суб'єктів господарювання на засадах освітнього, наукового та інноваційного потенціалів. Для України впровадження інноваційної моделі економіки сприяє прискоренню трансформаційних процесів, входженню держави до світових ринків товарів та послуг, створенню умов для розвитку науки, удосконалення і ефективного використання освітнього потенціалу підприємств як суб'єктів господарювання в державі, запровадження інноваційних технологій, що зумовлює підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Отже, для забезпечення конкурентоспроможності економіки України першочерговими завданнями є активізація інноваційної діяльності, розвиток інституційного середовища, формування адекватної структури економіки та ефективна адаптація до зовнішніх умов.

Для підвищення конкурентоспроможності української економіки необхідне формування певної ідеологічної політики, яка була б адекватна, по-перше, умовам ринку, а по-друге, вимогам незалежності держави та її ефективному інтегруванню у світову економіку. З метою запобігання нераціональному використанню національних ресурсів, актуальними стають такі заходи: визначення секторів економіки, які мають реальні умови для

отримання конкурентних переваг на світовому ринку; державне сприяння і цільова підтримка пріоритетних галузей і виробництв; розробка науково-практичного та інституційного забезпечення. Згадуючи про вплив інвестиційних та техніко-інноваційних чинників, неможливо упустити і людський фактор, адже ключовий потенціал України – це люди з високим рівнем інтелекту, освіти, працездатності. В сучасних умовах саме ефективність використання людського капіталу є однією з основних ознак конкурентоспроможності держави, це головне національне багатство, що буде піднімати позиції країни в глобальному світоустрої. Конкурентоспроможність є багаторівневим комплексним процесом, який залучає до роботи практично весь арсенал державної економічної політики. На наш погляд, підвищення конкурентоспроможності економіки можливе при активній діяльності держави, яка встановлює "правила гри" у ринкових відносинах. Отож основними умовами для успішного конкурентоспроможного середовища є: залучення у національну економіку прямих іноземних інвестицій, розвиток наукового та інтелектуального потенціалу, відтворення національних засобів виробництва на новій техніко-інноваційній основі, а також наявність чіткої законодавчої бази.

1. Белейченко О. Чинники впливу на конкурентоспроможність економіки [Текст] / О. Белейченко // Економіка та держава. – 2009. – №8. – С. 33-35.
2. Розгон І. Сучасні чинники впливу на конкурентоспроможність економіки [Текст] / І. Розгон // Економіка та держава. – 2009. – №10. – С. 30-31.
3. Смерічевська С. Конкурентоспроможність у соціально-економічному вимірі [Текст] / А.Смерічевська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3. – С. 37-44.
4. Швиданенко О. Основні тенденції трансформації глобальної конкурентоспроможності [Текст] / О. Швиданенко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №3. – С. 47-55.
5. Шраменко В. Цивілізаційні аспекти конкурентоспроможності національних економік в глобальному середовищі [Текст] / В. Шраменко // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2010. – №2. – С. 223-227.

Надійшла до редколегії 11.12.12

УДК 330.831.2

О. Нестеренко, канд. екон. наук, доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ АВСТРИЙСЬКОЇ СУБ'ЄКТИВНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ НА УКРАЇНСЬКУ ЕКОНОМІЧНУ ДУМКУ

Проаналізовано основні ідеї М.Тугана-Барановського та Є.Слуцького в контексті поширення маржиналістських ідей в Україні. Виявлено вирішальний вплив австрійського суб'єктивно-психологічного варіанту теорії граничної корисності на формування поглядів означених учених та подолання ними окремих елементів обмеженості австрійсько-економічного вчення.

Ключові слова: маржиналізм, австрійська суб'єктивно-психологічна школа, гранична корисність, теорія цінності.

Проанализированы основные идеи М. Туган-Барановского и Е.Слуцкого в контексте распространения маржиналистских идей в Украине. Выявлено решающее влияние австрийского субъективно-психологического варианта теории предельной полезности на формирование взглядов указанных ученых и преодоление ими отдельных элементов ограниченности австрийского экономического учения.

Ключевые слова: маржинализм, австрийская субъективно-психологическая школа, предельная полезность, теория ценности.

Core ideas of M.Tugan-Baranovsky and E.Slutsky have been analyzed in the context of marginal ideas expansion in Ukraine. Significant influence of Austrian subjective-psychological variant of marginal utility theory on forming the views of above mentioned scientists and overcoming the specific elements of Austrian economic doctrine limitations has been revealed.

Keywords: marginalism, Austrian subjective-psychological school, marginal utility, theory of value.

В історії української економічної науки існував відносно нетривалий, проте надзвичайно яскравий період інтеграції її основних теоретичних розвідок до руслу світової економічної науки. Він припав на к. XIX – поч. XX ст., коли серед провідних українських вчених-економістів ставали дедалі поширенішими ідеї новітніх західних економічних шкіл – австрійської суб'єктивно-психологічної, марксизму, історико-соціального напрямку. Означений період в історії світової економічної науки характеризувався тим, що маржиналізм вже пере-

творився на впливовий самостійний напрям економічної науки, у лоні якого співіснувала сукупність відмінних за проблематикою досліджень шкіл – австрійська, лозаннська, кембриджська, американська. Окрім маржиналізму, надзвичайну теоретичну і практичну значущість, орієнтованість на вирішення найгостріших економічних і соціальних проблем демонстрували марксизм і соціальний напрям, потенційну аналітичну могутність – неокласична школа. Тогочасна українська економічна думка не тільки перебувала у руслі світової